

SCHAKTNINSÖVERVAKNING VID LEDNINGSNEDLÄGGNING MELLAN VÄSTMANNAGATAN OCH BRYGGARGATAN

inom fornlämning Stockholm 103:1/L2015:7789 i Stockholms stad

PETER SILLÉN

Rapporter från Arkeologikonsult 2019:3214

ARKEOLOGIKONSULT
Optimusvägen 14
194 34 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

OMSLAGSBILD: Västmannagatans södra del där en del av schaktningsövervakningen ägde rum.

ALLMÄNT KARTMATERIAL:

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: 50007066_140003
Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

© Arkeologikonsult 2019

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

SCHAKTNINSÖVERVAKNING VID LEDNINGSNEDLÄGGNING MELLAN VÄSTMANNAGATAN OCH BRYGGARGATAN

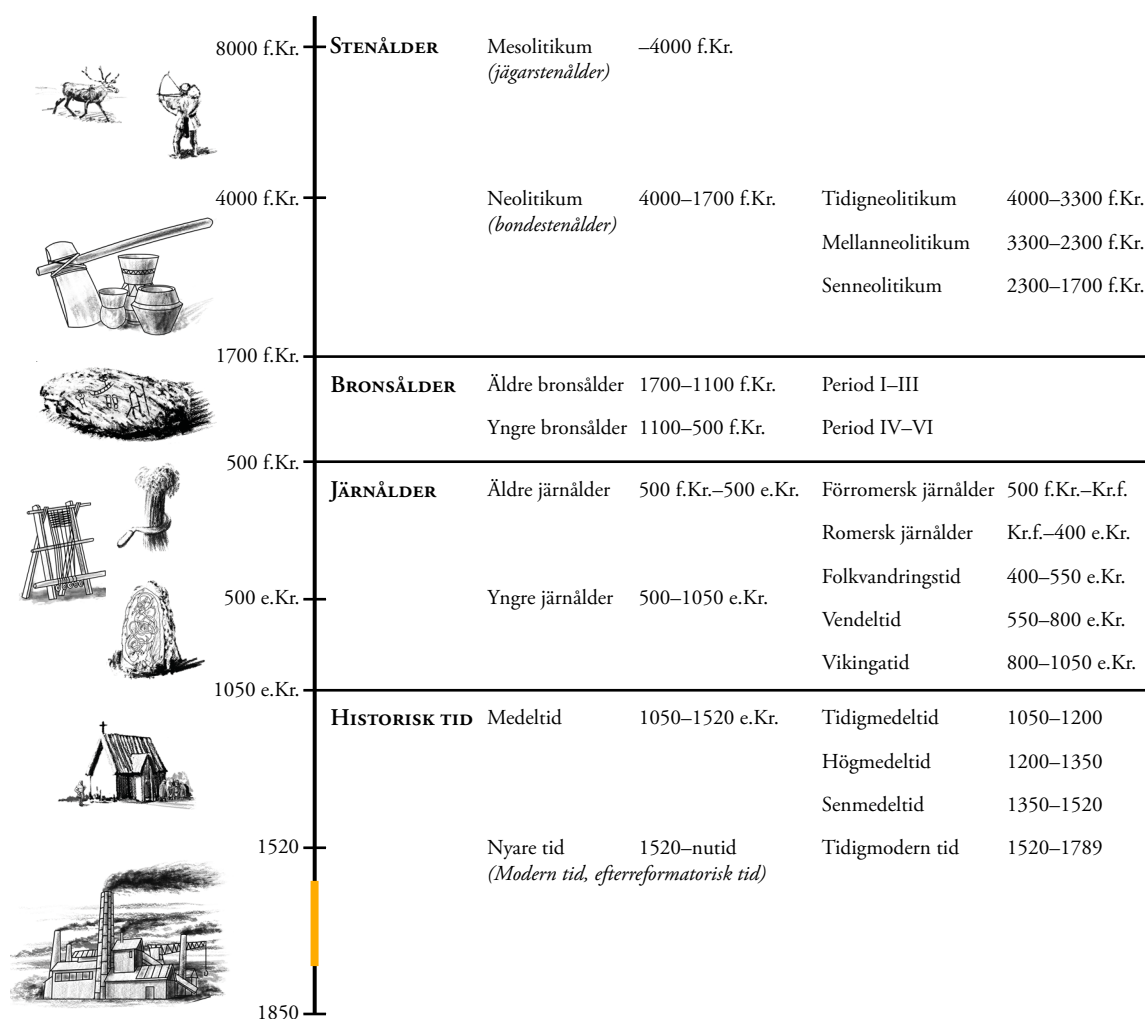
inom fornlämning Stockholm 103:1/L2015:7789 i Stockholms stad

PETER SILLÉN

Rapporter från Arkeologikonsult 2019:3214

ARKEOLOGISK PERIODINDELNING

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning

eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

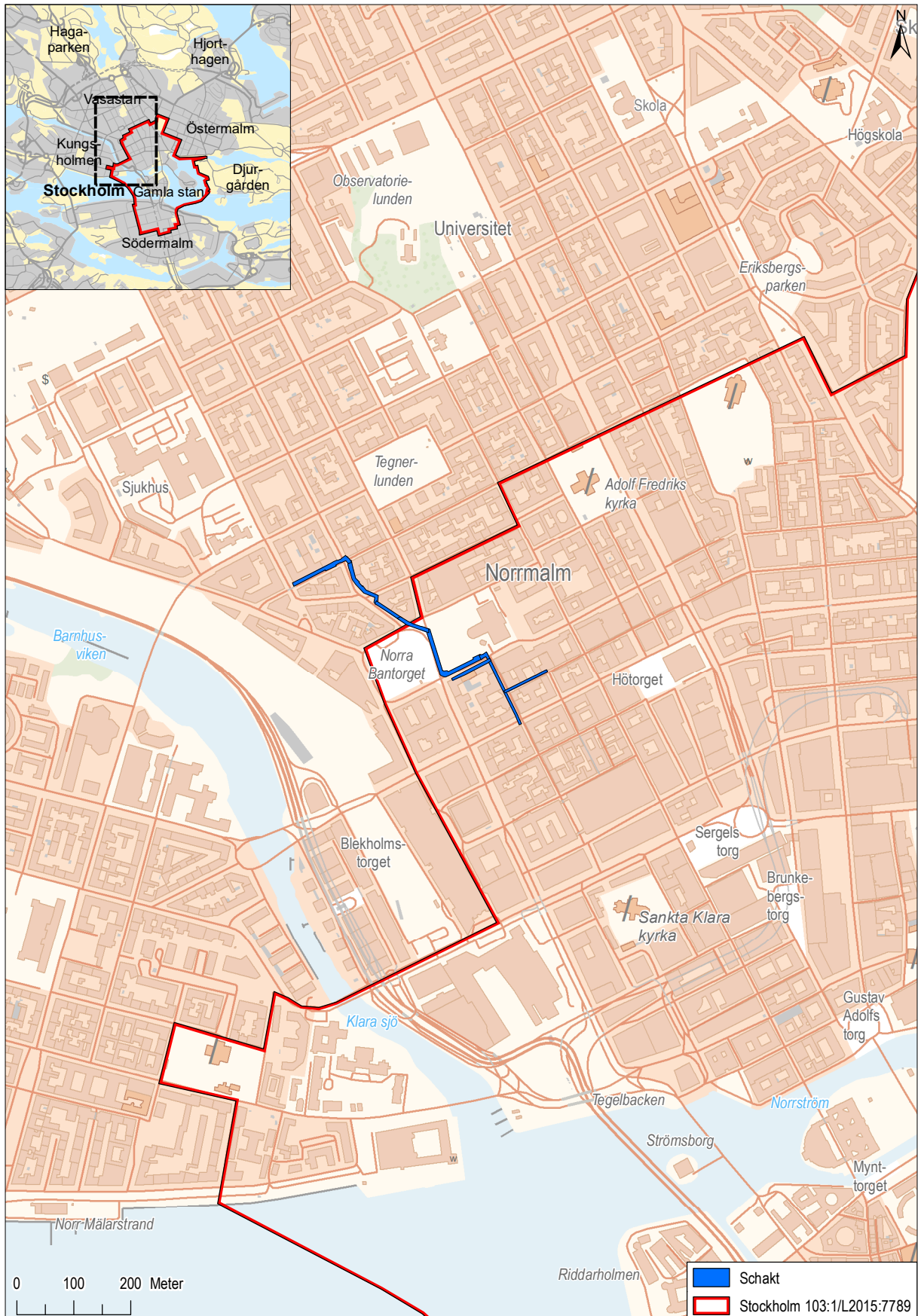
Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, t.ex. fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	7
BAKGRUND.....	7
GENOMFÖRANDE	8
RESULTAT	8
Schakt 101 – Vasagatan.....	8
Schakt 114 – Västmannagatan	11
REFERENSER	14
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER.....	14
BILAGOR	15
Bilaga 1. Kontexttabell.....	15
Bilaga 2. Fyndtabell	16
Bilaga 3. Kritpipsrapport	17

Figur 1. Schakten markerade på Fastighetskartan. Skala 1:10 000, översikt i skala 1:150 000.

INLEDNING

Arkeologikonsult har på uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholms län under hösten 2018 och fram till och med april 2019 utfört en schaktninsövervakning inom fornlämning Stockholm RAÄ 103:1 (L2015:7789) mellan Västmannagatan och Bryggargatan.

Syftet med undersökningen var att dokumentera de lämningar och kulturlager som framkom vid schaktningsarbetena.

BAKGRUND

Västra Norrmalm dominerades under medeltiden av Klara kloster som anlades 1286. Klostret låg vid nuvarande Klara kyrka och blev med tiden den största enskilda jordägaren i Stockholmstrakten. Befolkningen i området växte under 1500-talet och under 1600-talets början. Bebyggelsen i området var oreglerad och vildvuxen. Stadsregleringen 1637 gick hårt fram i området och hus revs eller flyttades och en rätvinklig kvartersindelning skapades (Stahre 2005). Stora Barnhuset anlades i området på 1630-talet och det ingick ett större system av institutionaliserat tvångsarbete i så kallade arbetshus med benämningar som barns och tukthus, rasp- och spinnhus,

korrektionshus, fattighus osv. Stora Barnhuset drevs av Stockholms stad och barnen sysselsattes med spinning och stickning, allt enligt rådande uppfostringstankar att spinning skulle inympas i späda ålder för att uppnå maximal kapacitet och disciplinering. Som vuxna skulle barnen sedan placeras ut i manufakturerna för att tjäna sitt uppehälle (Nyberg 2004).

Under 1600-talet var flera bryggare verksamma vid Bryggargatan. Klara branden 1751 och byggandet av Centralstationen 1872 medförde stora förändringar i den aktuella delen av Norrmalm under 1700–1800-talen (Stahre 2005).

GENOMFÖRANDE

Schaktningsövervakningen utfördes i samband med ledningsnedläggning och omfattade hela sträckningen från Västmannagatan till Bryggargatan. Schakt-

djupet var 0,7–1,1 meter och schaktbredden var 0,6–2,4 meter.

Figur 2. Schaktens sträckning på Fastighetskartan. Skala 1:3 000.

RESULTAT

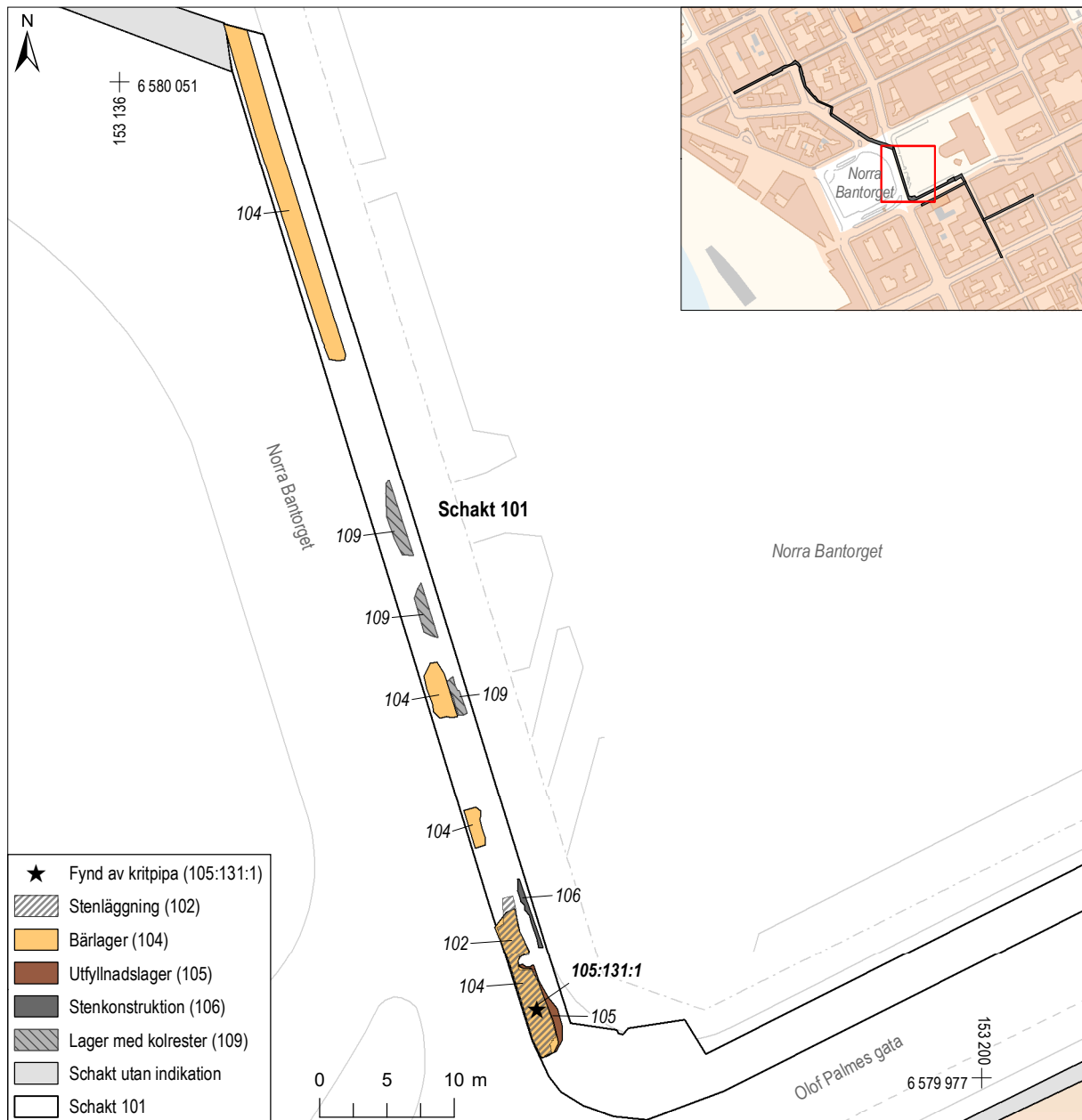
Lämningar av antikvariskt intresse framkom endast vid två områden längs schaktningens hela sträckning, dels i schakt 101 längs med Vasagatan mellan Barnhusgatan och Olof Palmes gata, och dels i schakt 114 på Västmannagatan mellan Kammakargatan och Wallingatan (se figur 2).

I övrigt påträffades inga lämningar av antikvariskt intresse.

Schakt 101 – Vasagatan

Schaktet längs Vasagatan grävdes ned till ca 1 meters djup (figur 3). Direkt under asfalten låg en stenläggning av tuktad sten (102, se figur 4). Denna stenläggning utgör troligen en rest av en gatubeläggning från 1800-talet. Stenläggningen var bortgrävd på flera ställen och där ingrepp gjorts var schaktet fyllt med stenkross. Under gatstenen påträffades ett

Figur 3. Schakt 101 på Fastighetskartan. Skala 1:500

Figur 4. Här syns en del av stenläggningen 102. Den var ca 1,4 x 4,5 meter stor. Foto från öster.

gråbeige grusigt bärlager (104), detta var fyndtomt. Därefter påträffades i södra delen av schaktet ett utfyllnadslager (105) bestående av grus, sand, småsten, tegelkross, trasiga takpannor, trä, och träkol. I lagret påträffades keramik (rödgoods, fajans och porslin), kakelugnsfragment, kritpipor, butelj- och planglas. Ett av kritpiposfynden är från 1700-talet (se figur 5) och visade sig vara ett huvud med en dekor av Londons vapensköld omfattande S:t Georges kors med ett svärd i övre vänstra hörnet, enligt analysen är detta det första fyndet i Sverige (se bilaga 3). Norr om detta påträffades en stenkonstruktion som sammanfogats med rödrosa murbruk (106, se figur 6) ca 0,3 meter under asfalten. Denna stenkonstruktion

är sannolikt en rest av en grundmur från 17-/1800-tal. Stenkonstruktionen var på grund av tidigare ingrepp söndergrävd och endast synlig i den östra schaktväggen. Samma stenkonstruktion fortsatte sedan 2,5 meter norr ut efter störningen. Stenarna var här lagda med flat sida upp och det nordvästra hörnet av konstruktionen var bevarat med en rak kant mot norr. Även sidan mot väster var bevarad och rak i två meter och sedan söndergrävd i söder. Konstruktionen fortsatte under det aktuella schaktdjupet och var där uppbyggd med större stenar. I botten av schaktets mitt påträffades ett gråbrunt svart lager med kolrester (109). Detta lager undersöktes inte då det låg under önskat schaktdjup.

Figur 5. Kritpipor (Fnr 105:131:1) som påträffades i ett utfyllnadslager (105) i schakt 101. Piphuvudet till höger är dekorerat med Londons stadsvapen och är från 1700-talet. Det övre kritpipsskaffet till vänster är från Holland och kan dateras till perioden 1640–1680, det undre skaffet är också från Holland men av lite yngre datum, 1700-tal.

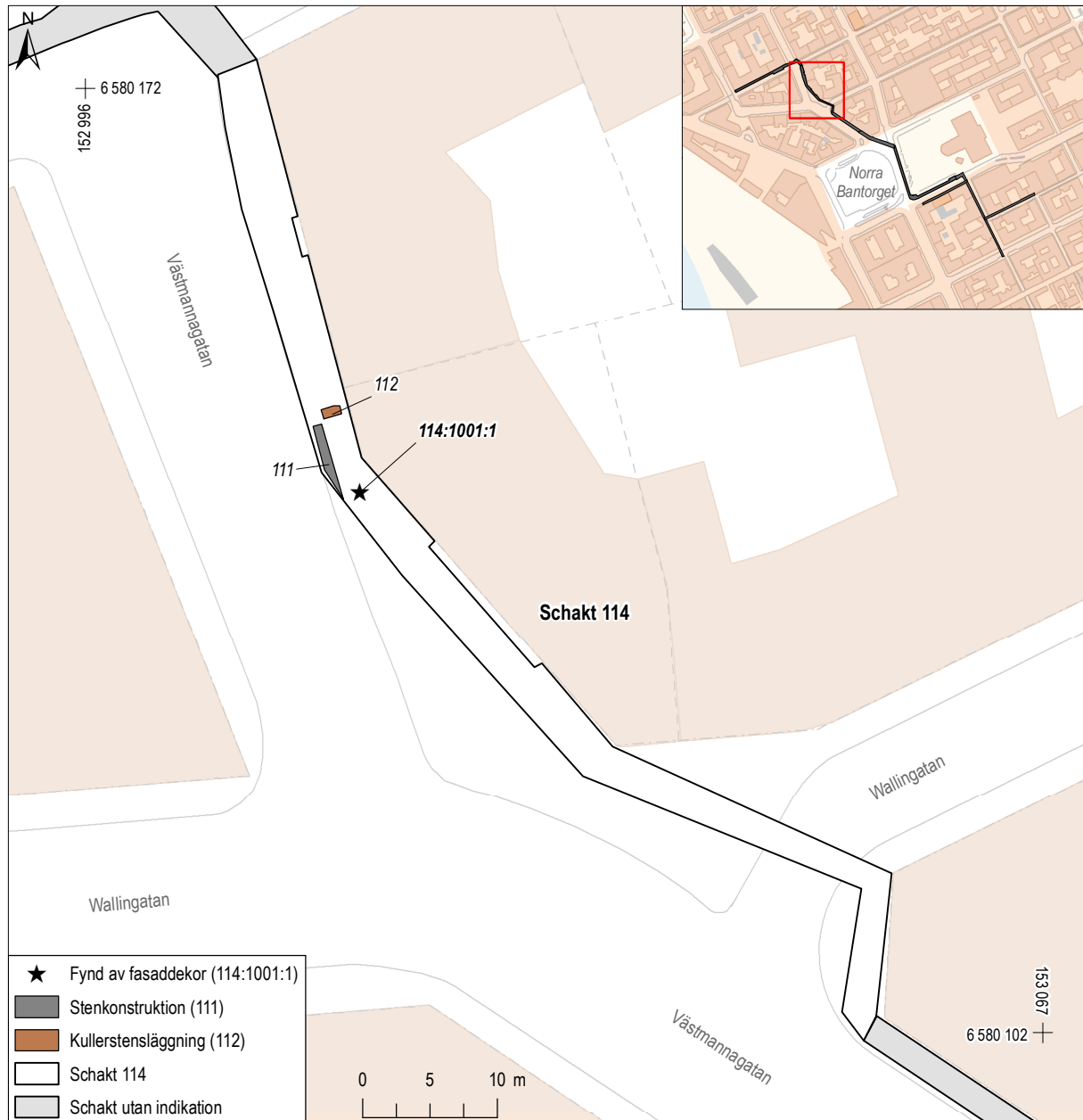

Figur 6. Stenkonstruktionen 106 var ca 5,2 meter lång. Foto från väster.

Schakt 114 – Västmannagatan

Schaktet längs Västmannagatan grävdes ned till ca 1 meters djup i det tidigare ledningsschaktet (figur 7). I schaktets västra kant i höjd med Västmannagatan 6 påträffades en stenkonstruktion (111, se figur 8) ca 0,4 meter under trottoarens platsättning. Denna stenkonstruktion är en rest av en grundmur, sanno-

likt från 1800-talet. Strax norr om stenkonstruktionen påträffades också en kullerstensläggning (112, se figur 9), denna låg ca 0,1 meter under ledningarna som skulle ersättas. I de massor som täckte de tidigare ledningarna påträffades en fasaddekor i sandsten i form av en utmejslad kerub. Denna dekorsten kan stilistiskt dateras till 1600-talet (se figur 10).

Figur 7. Schakt 114 på Fastighetskartan. Skala 1:500

Figur 8. I schakt 114 fanns stenkonstruktionen 111, den var ca 5,3 meter lång.

Figur 9. Här syns stenläggningen 112, den var ca 0,65 x 1,4 meter stor.

Figur 10. Det här är en kerub som utgör dekor på en huggen sandsten som hittades i schakt 114 på Västmannagatan. Stilistiskt så hör figuren hemma i 1600-talet.

REFERENSER

NYBERG, K. 2004. Stora Barnhuset. Stockholm
under 1700-talet. *Blick: Stockholm nu och då nr.1*.
Stockholm.

STAHRÉ, N. 2005. *Stockholms gatunamn*. Stockholm

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Arkeologikonsults projektnr:	2018:3214
Länsstyrelsens dnr:	431-34142-2018
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2018-08-08
Uppdragsgivare:	Ellivo AB
Uppdragsnummer i KMR:	201800164
Län:	Stockholm
Landskap:	Uppland
Socken och kommun:	Stockholm stad
Fastighet:	-
Berörd fornlämning:	Lämningsnummer: L2015:7789 Stadslager RAÄ-nummer: Stockholm 103:1
Typ av undersökning:	Schaktninsövervakning
Utförandetid fältarbete:	September 2018 – april 2019
Inmätningssystem:	RTK-GPS
Koordinatsystem:	SWEREF99 18 00
Höjdsystem:	RH2000
Projektledare:	Peter Sillén
Rapportansvarig:	Peter Sillén
Fältpersonal:	Peter Sillén, Johan Karlsson och Björn Carlsson
Planer och layout:	Medea Nyström Huuva
Kvalitetsgranskning:	Kenneth Svensson
Fynd:	Fynden magasineras hos Arkeologikonsult AB i avvaktan på fyndfördelningsbeslut

BILAGA 1. KONTEXTTABELL

Schakt	Kontext	Beskrivning
114	111	Stenkonstruktion, påträffades ca 0,4 meter under trottoarens platsättning. Konstruktionen bestod utav stenblock lagda i rad utan synligt murbruk. Stenen var lagd med flat sida ut mot öster. Stenarnas storlek varierade mellan 0,35–0,45–0,40 meter till 1,2–0,6–0,45 meter. Konstruktionen fortsatte under önskat schaktdjup.
114	112	Stenläggning, påträffades ca 1,1 meter under trottoarens platsättning. Konstruktionen var lagd med kullersten. Stenens storlek var 0,08–0,1–0,1 meter. Konstruktionen låg under önskat schaktdjup och undersöktes inte.
101	102	Stenläggning längs med Vasagatan. Direkt under asfalten låg en stenläggning lagd med tuktad sten. Stenarna i gatan var 0,08 meter breda, 0,20–0,23 meter långa och 0,15 meter på höjden. Sent 1800-tal.
101	104	Bärlager under gatstensläggning 102. Lagret var grå beige grusigt och tjockleken var 0,25–0,6 meter. Lagret var fyndtomt.
101	105	Utfyllnadslager i södra delen av schakt 101 bestående av grus, sand, småsten, tegelkross, trasiga takpannor, trä, och träkol. I lagret påträffades keramik (rödgoods, fajans och porslin), fragment av kakelugn, kritpipor, butelj- och planglas.
101	106	Stenkonstruktion sammanfogad med rödrosa murbruk. Stenarnas storlek varierade ifrån de större på 0,85–0,60 meter ned till de mindre på 0,20–0,05 meter. Stenkonstruktionen var söndergrävd längs hela västra schaktväggen. Konstruktionen var även söndergrävd i norr och i söder. Den översta delen på konstruktionen kom 40 cm under trottoarkanten. I norr var 0,70 meter av stenkonstruktionen bevarad och i söder endast 0,20 meter. Stenkonstruktionen fortsätter sedan 2,5 meter norrut efter störningen. Stenarna här är lagda med flat sida upp och det nordvästra hörnet av konstruktionen är bevarat med en rak kant norr, även sidan mot väster var bevarad och rak i två meter och sedan söndergrävd i söder. 0,15 meter av konstruktionen grävdes bort för att nå önskat schaktdjup. Konstruktionen fortsatte under önskat schaktdjup och var där uppbyggd med större stenar.
101	109	Gråbrunt svart lager med kolrester i. Lagret bestod av sand, grus, småsten tegelkross och djurben. Lagret undersöktes inte då det låg under önskat schaktdjup.

BILAGA 2. FYNDTABELL

Fyndnr	Objekt	Antal	Mått	Material	Beskrivning
105:131:1	Pipa	3		Lera	Skaff, huvud
114:1001:1	Sten	1	45x25x15 cm	Sandsten	Dekorativt huggen kerub

BILAGA 3. KRITPIPSRAPPORT

ARNE ÅKERHAGEN

105:131A

Engelsk pipa med dekor av Londons vapensköld omfattande S:t Georges kors med ett svärd i övre vänstra kvartalen. Tillverkades under 1700-talet.

N15,4. R2,2. Första fyndet av denna typ i Sverige.

105:131B

Holländsk skaftbit med dekor ”Små ögonband-rillband-små ögonband”.

Användes 1640–1680.

D9,3. R3,0

105:131C

Odaterbart holländsk skaftbit. D6,9. R2,1.

Trolig användningstid 1700-talet.

Rapporter från Arkeologikonsult 2019:3214